

אחד בשביל כולם- כולם בשביל אחד? באיזה מחיר? –

דוגמא להתנגשות ערכים מוסרית

תחומי לימוד: חברה- חינוך- אקטואליה, תנ"ך, גמרא, אזרחות

קהל יעד: חטיבת ביניים, חטיבה עליונה.

מושגים מרכזיים: דילמה, מוסר, ערכות הדדית, הסכמה, תרבות פוליטית – היכולת להתפשר ולוותר על משהו אחד כדי להרוויח דברים אחרים.

משך השיעור: 45 דקות (או שיעור כפול אם רוצים להרחיב)

תיאור השיעור- הקדמה למורה:

לפניכם כמה מקורות העוסקים בשאלת הערכות ההדדית. באילו מצבים מותר לסכן פרט או להביא למותו כדי להציל את הכלל. בכל אחד מן המקורות נתייחס לשאלה – מהם הערכים שיש להכריע ביניהם? מיהו הכלל? מיהו הפרט? מהו הנימוק המוסרי להכרעה? מתוך לימוד המקורות נוכל לצאת לדיון בדילמות מצויות מעולמם של התלמידים.

השיעור מודולרי. אין צורך להשתמש בכל המקורות ואפשר לבחור מתוכם רק מקור אחד או שניים בהתאם לתקציב הזמן ולרמת התלמידים. מצורף למערך זה גם דף מקורות לתלמידים.

מערך שיעור

פתיחה : נקרין את הציור (או נחלק דפים) ונזמין את המשתתפים להתבונן בה ולהתייחס לשאלות שאחריו.

מה מתואר בתמונה לדעתכם? לאן שואפת הדמות להגיע? מה עליה לעשות לשם כך ומה יקרה אם תיכשל?

חשבו על משהו שיכול לסייע לו במשימה, על משהו שיכול להכביד עליו או על יעד אחר שאפשר להציב לו.

מקור מספר 1:

"תני: סיעות בני אדם שהיו מהלכין בדרך, פגעו להן גוים ואמרו:

"תנו לנו אחד מכם ונהרוג אותו ואם לאו הרי אנו הורגים את כולכם".

אפילו כולן נהרגים - לא ימסרו נפש אחת מישראל.

(תלמוד ירושלמי מסכת תרומות דף מז/א)

✓ מהו המקרה המתואר במקור זה?

✓ הסבירו את הדיאלוג בפסוק.

✓ דיוקן: איילו שני ערכי המתנאים בה?

שימו לב- בדף המקורות של התלמידים לא הובאה ההכרעה ההלכתית בסוגיה והם הוזמנו לשער מה היא ולהסביר מה הוביל אליה. חשוב להקריא להם אותה או להקרין במצגת את המקור המלא. במקום אחר בגמרא מובא דיון שיכול לשמש נימוק להכרעה ההלכתית של חז"ל במקור מספר 1:

"סברא הוא, פי ההוא דאָתא לְקַמִּיה דְרַבָּא, אָמַר לִיה, "מַאֲרֵי דוֹרְאֵי אָמַר לִי, זִיל קְטְלִיה לְפִלְנֵיָא, וְאֵי לָא, קְטְלִינָא לָךְ". אָמַר לִיה, לְקְטְלָךְ וְלָא תְקַטְלִינִיה, דְמַאי חֲזִית דְדָמָא דִידָךְ סוּמְק טְפִי? דִילְמָא דְמָא דְהוּא גְבָרָא סוּמְק טְפִי." (תלמוד בבלי, פסחים, דף כה, ע"ב)

תרגום ופירוש:

מניין שאסור לאדם להרוג את חברו כדי להנצל? זו סברה פשוטה. כמו שבא משהו לפני רבא ואמר לו כי השליט "מרי דוראי" צוה עליו לרצוח יהודי אחר. אמר לו השליט: אם לא תהרוג את פלוני – אהרוג אותך. שאל אותו אדם את רבא: האם מותר לי להרוג את אותו פלוני? ענה לו רבא ולמה אתה חושב שהדם שלך יותר אדום מהדם של אותו אדם? אין לך רשות להציל את חיך ולקחת את חייו של משהו אחר."

**כאן לכאורה - התקבלה החלטה הלכתית שונה במקרה דומה.
כיצד אפשר להסביר הכרעה הלכתית שונה במקריים דומים לכאורה?**

בהמשך הדיון בתלמוד הירושלמי (במסכת תרומות) מובאים נתונים נוספים בנוגע לדילמה שמביאים להכרעה הלכתית אחרת:

"יִיחָדוּ לֵהֶן אַחַד כְּגוֹן 'שֶׁבַע בֵּן בְּכָרִי' - יִמְסְרוּ אוֹתוֹ וְאֵל יִיְהִרְגוּ.
אמר רבי שמעון בן לקיש והוא שיהא חייב מיתה כשבע בן בכרי.
ורבי יוחנן אמר אע"פ שאינו חייב מיתה כשבע בן בכרי."

(אם רוצים להיזכר מי היה שבע בן בכרי, מדוע הוא היה חייב מיתה וכיצד הכריעו בדילמה האם להסגירו מוזמנים לקרוא את [שמואל ב פרק כ](#))

**מהו הפרט הנטון בנוסף בתיאור המקרה?
כיצד הוא משנה את התמונה?
מה דעתכם על ההכרעה ההלכתית של חז"ל במקרה זה?
מהי התפיסה הצרכית עצומת האחוריה?**

בספר שופטים, מתואר מקרה דומה לכאורה לסיפור שבע בן בכרי- תיאור הסגרת שמשון לפלשתים על ידי אנשי שבט יהודה:

ט וַיַּעֲלוּ פְּלִשְׁתִּים, וַיַּחֲנוּ בִיהוּדָה; וַיִּנְטְשׁוּ, בְּלַחִי. י וַיֹּאמְרוּ אִישׁ יְהוּדָה, לְמָה עָלִיתָ עִלְיָנוּ; וַיֹּאמְרוּ, לְאָסוֹר אֶת-שְׁמֹשׁוֹן עִלְיָנוּ, לַעֲשׂוֹת לוֹ, כְּאֲשֶׁר עָשָׂה לָנוּ. יא וַיִּרְדּוּ שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים אִישׁ מִיהוּדָה, אֶל-סַעִיף סַלַע עֵיטָם, וַיֹּאמְרוּ לְשְׁמֹשׁוֹן הֲלֹא יָדַעְתָּ כִּי-מִשְׁלִים בָּנוּ פְּלִשְׁתִּים, וּמָה-זֹּאת עָשִׂיתָ לָנוּ; וַיֹּאמֶר לָהֶם--כְּאֲשֶׁר עָשׂוּ לִי, כֹּן עָשִׂיתִי לָהֶם. יב וַיֹּאמְרוּ לוֹ לְאָסְרָךָ יִרְדְּנוּ, לְתַתָּךְ בְּיַד-פְּלִשְׁתִּים; וַיֹּאמֶר לָהֶם, שְׁמֹשׁוֹן, הֲשָׁבְעוּ לִי, כֹּן-תִּפְגְּעוּן בִּי אַתֶּם. יג וַיֹּאמְרוּ לוֹ יֹאמֶר, לֹא כִי-נֶאֱסַר נֶאֱסְרָךָ וּנְתַנּוּךָ בְּיָדָם, וְהִמַּת, לֹא נִמְיָתָךְ; וַיֹּאסְרֶהוּ, בְּשָׁנִים עֶבְתִּים חֲדָשִׁים, וַיַּעֲלוּהוּ, מִן-הַסַּלַע (שופטים פרק טו)

- ✓ האם בתיאור הסדרת שמשון לפלשתים על ידי אנשי יהודה אפשר להבחין בדינמיקה?
- ✓ מה אפשר ללמוד מכך על שמשון, על אנשי יהודה ועל היחסים ביניהם?
- ✓ מה אפשר ללמוד על שאר הסולידריות והצרכות ההדדית מן הסיפור של שמשון בהשוואה לסיפורים האחרים?

אחד בשביל כולם וכולם בשביל אחד - דילמות מחיי היומיום

**נסו לחשוב על דוגמאות מציאות חייכם בהן צמדתן
פני דילמות דומות.
איפו ערכים צמדו זה מול זה בדילמה שהייתה לכם?
מה הייתה ההכרעה שלכם?
מה היו הנימוקים שלכם להכרעה זו?**

(לא חייבים ללכת למקרים קיצוניים של שפיכות דמים אלא גם לתרחישים יומיומיים יותר כמו – לתת למורה שם של תלמיד בכיתה שהעתיק או עשה משהו מול האפשרות שהכיתה כולה תענש)

הנה דוגמא למקרה מחיי בית הספר שבו מקיימת דילמה מוסרית דומה:

תלמידי שכבה יא בבית הספר התיכון "גולדה" בפתח תקווה, יצאו לטיול שנתי של יומיים במדבר יהודה. בלילה הראשון לטיול השליך אחד התלמידים חזיז, שהתפוצץ וזרע בהלה רבה. מנהל בית הספר כינס את כל התלמידים ודרש מהם לגלות מי עשה זאת. אף אחד מהם לא קם והודה. המנהל העמיד בפני התלמידים אולטימטום: למסור את שם התלמיד או לקצר את הטיול ולחזור הבייתה.

**מה הייתם עושים במקומם?
איפו ערכים התנגשו כאן?
מה דעתכם על ההתנהלות של המנהל?
האם יש לכם ערכי הצעה אחרת לפעולה? מהו?**

לסיכום: נחזור לציור ונדון בעזרתו בשאלות:

**מהם האתגרים העומדים בפני חברה שרוצה לשמור על
ערכות הדת וצד סולידריות בין כל הפרטים המרכיבים
אותה.**

(איזונים בין צרכי היחיד והכלל, הגדרה מי נכלל בתוכנו ומי אינו חלק מאיתנו, מה לטובת החברה ומה מסכן אותה.)

באילו מקרים יהיה נכון ו\או צריך לוותר על אחד הפרטים או על אחד העקרונות למען שלמות החברה? (אפשר לדבר על הנושא של הצלת חיי אדם כמו במקורות אבל אשר לקחת את הדיון גם לנושא של הסכמות ופשרות פוליטיות. למשל- לאפשר חילול שבת במקומות סגורים כדי לשמור על שמירת שבת בפרהסייה.)

**איזה מן האיזונים יש לשמור על פי הציור, כדי לקיים
ערכות הדת, הופך בכל אחד מן המקורות שלמדת?
האם המטרה שלמדת הוא הופך הייתה מוצדקת?**

(איור: מיכאל גונפולסקי)

לסיכום:

אירועי קצה חריגים אך גם אירועים שגרתיים מעמידים בפני חברה דילמה ערכית- האם להקריב אחד מחברי הקבוצה למען שלומם, רווחתם או חייהם של השאר. דרך מגוון מקורות מן המקרא, מן התלמוד וגם מן התקשורת נוכל לדון עם התלמידים בסוגיה הערכית ובמגוון השיקולים המוסריים שיש לקחת בחשבון כאשר מכריעים בה.

מסר מרכזי:

חיי כל אדם באשר הוא אדם, הם ערך חשוב ומרכזי ולאף אדם או קבוצה אין זכות מוסרית להעדיף את הקבוצה על פני היחיד. אם כי במצבים מסוימים קביעה ערכית זו עומדת למבחן ומוכרעת אחרת. יהיו מצבים שבהם נעדיף לוותר על פרט מתוך החברה או על ערך חשוב בה כדי להגן על שאר חברי הקבוצה או על שאר הערכים החשובים לה. לכל בחירה שלנו בין ערכים או בין פרטים מתוך החברה ישנם מחירים והשלכות שחשוב להיות מודעים אליהם.